

БОРИСОВ О. О.

*Чернігівський національний педагогічний університет імені
Тараса Шевченка*

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ВЗАЄМОВПЛИВ У СУЧАСНІЙ БРИТАНСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ ЕЛЕКТРОННІЙ РОЗМОВІ

Статтю присвячено дослідженню лінгвальних особливостей діалогу-розмови у сучасному британському та українському електронному дискурсі, зокрема тих, які відбивають ефективний комунікативний вплив на співрозмовника.

Ключові слова: діалог-розмова, жанр, вплив.

Статья посвящена исследованию лингвальных особенностей диалога-разговора в современном британском та украинском электронном дискурсе, в том числе тех, которые отражают эффективное коммуникативное влияние на собеседника.

Ключевые слова: диалог-разговор, жанр, влияние.

The article is devoted to the study of the lingual peculiarities of the dialogue-conversation in the modern British and Ukrainian cinema discourse. The language means of the effective communicative impact are revealed.

Key words: conversation, genre, impact.

Актуальність теми статті зумовлена спрямованістю сучасних комунікативно забарвлених лінгвістичних студій на вивчення різних жанрів діалогічного дискурсу.

Метою роботи є встановлення лінгвальних особливостей діалогу-розмови у сучасному британському та українському електронному дискурсі.

Об'єктом роботи є діалог-розмова у сучасному британському та українському електронному дискурсі.

Предметом є мовні та мовленнєві засоби створення діалогу-розмови у сучасному британському та українському електронному дискурсі, зокрема виявлення тих, які визначають вплив комунікантів один на одного.

Борисов О. О.

Наукова новизна полягає в тому, що вперше встановлюються лінгвальні особливості діалогу-розмови у британському та українському електронному дискурсі, зокрема виявлено засоби впливу на різних комунікативних рівнях його реалізації.

Матеріалом дослідження слугували скрипти кінодіалогів-розмов у сучасних британських та українських художніх фільмах (загальний обсяг – 10000 слів).

Як зазначає Х.-Г. Гадамер, “мова набуває своє істинне буття тільки у розмові”, тобто під час здійснення взаєморозуміння [1:477]. *Розмова* являє собою *вербальний обмін інформацією у певній ситуації спілкування між суб'єктами, які, в більшості, випадків мають відмінні інтереси*. Вона виникає з необхідності виразити свої думки, почуття, наміри, бажання, волю, повідомити про щось іншого, дати відповідь на слова співрозмовника, дізнатися дещо або висловити своє відношення до висловленого [2:5]. Розмова потребує, перш за все, того, щоб співрозмовники дійсно почули один одного, а тому закономірно має структуру питання та відповіді. Учасники розмови ставлять один одному питання, щоб дізнатися точки зору співрозмовника або прояснити незрозумілі моменти спілкування, адже першою умовою мистецтва ведення розмови є з'ясування того, що співрозмовник дійсно слідує за вашою думкою [1:399].

У термінах семантичної теорії елементарних смислових одиниць (“*semantic primitives*”) *розмова* визначається наступним чином:

говорю:

говорю це, тому що хочу, щоб ми говорили різні речі один одному думаю, що і ти хочеш, щоб ми говорили різні речі один одному [3:106].

Розмова, на думку Л. П. Якубинського, є крайнім випадком діалогу [4:24], адже вона характеризується нехваткою часу [2:6] та бажанням висловити й отримати у сконцентрованій формі певну

одиночку інформації, яка виражає референційний зміст, емоції, вольові рішення тощо. Цим визначається її сутність: жанр характеризується різкою зміною теми розмови, введенням теми без явищ хезитації, формальних метакомунікативних елементів (маркерів початку, структуризації, закінчення) та елементів редагування, високим темпом мовлення, надзвичайно швидкою міною комунікативних ролей, синхронністю мовленнєвих ходів, обмін відбувається поза попереднім обдумуванням; компоненти не мають особливої заданості; у побудові реплік немає ніякої навмисної зв'язаності і вони є вкрай короткими [4:24–25]. Так, побутова розмова демонструє схильність до коротких реплік в одне-три слова з малою кількістю синтагм, що психологічно підвищує ритм мовлення, а також його психологічну швидкість [5:47].

Побутова розмова з точки зору мети пов'язана з обміном інформацією, з'ясуванням істини, ухваленням рішення, тому головним в розмові є зміст спілкування, його тема, предмет; комунікантів мало цікавить контактна сторона спілкування, інформація для них набагато важливіша. Такі розмови відбуваються автоматично, в ситуації, яка не створює умови для тривалого та просторового обговорення. Міра близькості мовців не має вирішального значення [6:177–178]. Відтак, побутова розмованосить діловитий характер, відбиває практичне мислення, чітко виявляє інформативно-вольову домінанту, та не вимагає особливих ситуативних та психологічних умов для реалізації, ситуація при цьомує включеноюдо вербально-тематичного ряду [5:44]. Тож, у розмові переслідуються такі цілі: 1. повідомлення, 2. з'ясування, 3. вплив, 4. підтримка контакту.

Висловлюючись, мовець хоче *повідомити* інформацію слухачеві, або запитати його, виразити своє ставлення, емоційність висловити прохання, вимогу, наказ, дозвіл, заборону, вибачення, вдячність, поздоровлення [2:10]. Якщо на перший план висувається звичайне *самовираження*, то людина говорить про те, що її займає,

хвилює, турбує, цікавить, не враховуючи інтереси партнера. Розмова може початися і для *порушення мовчання*, намітити спілкування та виявити увагу до тієї особи, яка знаходиться поруч, адже в ряді ситуацій воно може бути розцінено як неввічливість та неувага [2:10].

Особливим типом розмовного діалогу є *ситуаційний* діалог, що супроводжує дії партнерів по комунікації у процесі їх спільної діяльності [7:65]. Він характеризується ситуативно зумовленою предметно-тематичною організацією, що відбиває прогрес переходу комунікантів з одного етапу діяльності на інший. Так, реальний лідер може обходитися короткою реплікою (прохання, наказ, питання), тоді як його мовний партнер реагує більше розгорнуто, і навпаки, розгорнута репліка лідера ситуації (пропозиція, пояснення, прохання) може викликати однослівну або невербальну реакцію [5:48].

Хід розмови залежить від установок мовця, які відносяться до смислового та оформлювального боку мовлення та залежать від класової самосвідомості, оцінної орієнтації, смаків, інтересів. Залежно від того, чи вони співпадають або розходяться, відбувається просте прийняття інформації до відома, вираження згоди, схвалення, задоволення, заперечення, осуду, критика [2:10–11].

Таким чином, виділяються два різновиди розмови: *екстравертивний*, який орієнтований на співрозмовника (з підтипом для *контактування* – передбачає початок або підтримку спілкування без переслідування мети) та *інтровертивний* (переважання “самовираження”, без прийняття до уваги інтересів слухача) [2:10].

В ході аналізу діалогу-розмови порівнювальних скриптів етнічних фільмів, які відносяться нами до електронного дискурсу, було встановлено, що на вербальному рівні вплив однієї особи на іншу здійснюється на фонетичному, морфологічному, лексичному, синтаксичному та комунікативно-прагматичному рівнях.

Успішність впливу виявляється у мовленневих чи фізичних діях адресата, запланованих адресантом. Для цього інформаційний сигнал змістового повідомлення може підсилюватися, наприклад, звичайними або стилістично навантаженими **фонетичними** засобами, що спостерігається в мовленні обох лінгвospільнот у вигляді підвищення тону спілкування, вживання значущих пауз, зміни наголосу з метою підкреслити основний зміст через додаткову передачу емоційного настрою чи оцінок: англ. *DON. Carol!... Carol! CAROL. What? DON. Come here! Quick! CAROL. (irritated) I'm trying to watch this! It's the last episode! DON. (annoyed) Come here!!!* [8] та укр. *Надька. Дура ти, Верка, гріх то який! Буде бідолашна тваринка мучатись...* [9]. Аломорфною ознакою виявилось розтягування слів українського мовлення, зокрема для запевнення співрозмовника: укр. *Надька. Та ні-і, це ж Романич – він скромний, просити не буде. Звук: О-о, о-о-о! І мене показують! Гляньте!* [9].

Ізоморфним є використання **морфологічних** засобів впливу, при цьому аломорфізм спостерігається у вживанні емоційно-оцінних суфіксів *зменшеності* (*пестливості*), *тваринка*, *голубонька*, *коньячок*, *донецька* *Любка*. *Вже сказала йому? Не плач, донечка, не плач – тобі не можна* [9] (в англійському мовленні було виявлено лише два приклади *Tommy*, *teddy bear* [10]) та *зневажливості*, *презирства*: *падлюка*, *заразюка* та усіченні слів, що притаманне лише англійському мовленню: англ. *JODY. And that's cricket, hon* [10] та укр. *Надька. Ні, ну ти подивись, знову ця заразюка оббудьорила всі двері!* [9]. При використанні емоційно-оцінної одиниці під час звертання до іншого комуніканта здійснюється прямий, найбільш інтенсивний вплив на співрозмовника; вживання слів такого типу під час номінації деяких об'єктів дійсності під час розмови відбиває непрямий вплив, формуючи ставлення до об'єкта дійсності.

Аналіз розмови на **лексичному** рівні продемонстрував аломорфність кількості вживання стилістично забарвлених

лексичних одиниць та словосполучень в англійському (98 лексем) та українському мовленні (108 одиниць). Такі номінативні одиниці вживаються для інтенсифікації основної (нейтральної) інформації повідомлення. Так, використовується для цього літературно-книжний шар (підвищеного тону) лексики: англ. *a matter of life and death, whilst* (2 одиниці (2 %)) та укр. *земля пухом, світ божий, творіння боже* (6 одиниць (5,6 %)), одиниці зниженого тону, зокрема, розмовно-просторічні елементи: англ. *paddy, rotten, gotta, dunno, 'im, 'em, under my nose, to look a gift horse in the mouth* (86 одиниць (87,8 %)) та укр. *брешуть собаки (8), бланиш, чорт (2) з ними, мозок полоскати, ні фіга (5) собі, помилуй мя, скіко, шото* (78 одиниць (72,1 %)), професіоналізми: англ. *dealer* (1 одиниця (1 %)) та укр. *мамочки, трояки* (2 одиниці (1,9 %)), сленгізми: англ. *to have the balls, a pair of jugs* (3 одиниці (3 %)), укр. *забабахати, тормозити, заливати* (6 елементів (5,6 %)), вульгаризми: англ. *bitch (2), crap (3), piss (2), shit (4), bloody (7), fuck (7), fucking (4), (mother)fucker (3)* (8 одиниць (7,2 %)) та укр. *ублюдок (2), падло (6), срака (3), жона (3), паскуда (2)* (14 елементів (12,9 %)).

Використання стилістично забарвленого **синтаксису** особою свідомо чи підсвідомо так само створює більший комунікативний вплив на слухача, адже після реалізації основного повідомлення відбувається додаткове підсилення інформаційного сигналу з метою створення ефекту на раціональному чи раціонально-емоційному рівнях свідомості. Тож, на синтаксичному рівні стилістично значущими для впливу виявилися цілий ряд прийомів: за кількістю – 303 в англійському та 277 в українському тексті. Більш вагомими для англійського мовлення є **еліпсис** (більш вагомий для англійської розмови – 252 (83,17 %) та 181 (65,3 %) випадків): англ. *Jody. Can't. Once I signed up [10]* та укр. – *Ти думаєш, він нас бачив? – Звичайно, бачив... І ще з нами поквитається [11], парцеляція (4,95 % та 0,4 %): англ. DR PARNASSUS. The message! What's the message? From Mr Nick. What*

does he want? [8] та укр. – *Так на кого ставимо? – На нічию. Динамо – Чорноморець* [12].

Для українського мовлення, на противагу англійському, притаманне використання **інверсії** укр. – *То пливлі ті бутилі по всьому селу до самого сельсовету...* (відповідно 9 %) [13], більш частотне вживання **відокремлених конструкцій**: англ. *MR NICK. I just thought seeing you so upset last night...that you needed a glimmer of hope...maybe a little bet?* [8] та укр. – *О-ой, в 33-му, он коли ще дід Юхим без трусів бігав, злива була так злива* [13] (5,6 % та 17 %), **риторичні запитання** (2,97 % та 5,4 %): англ. *MAN Ah... Well... That's the problem... DR PARNASSUS Problem? What problem?* [8] та укр. *Любка Анжела зробила аборт. Таня. Як аборт?! А Андрюша знає?!* [9]. Стилістика синтаксису мовлення двох етноспільнот передбачає рівне вживання **апозеопезису** (2,6 % та 2,9 %): англ. *Diego: But... Don't leave me! Don't let me die!* [8] та укр. *Вімька. Сім'ями поприходили, і малих, і старих із собою попритягали. В кожного сумки... Зараз розтягнуть усе — пожруть* [9].

Аналіз речень за метою висловлення виявив, що українська розмова є більш емоційною за розмову британців (окличних речень майже в два рази більше – 229 (16 %) та 126 (8,2 %)), при цьому для англійської розмови притаманна більша кількість речень питального характеру (307 проти 285).

Вивчення комунікативно-прагматичної складової діалогової розмови виявило те, що для англійської розмови (всього – 1530 речень в англійських та 1425 речень в українських сценаріях кінодіалогу) характерним є вживання більшої кількості **констативів** (1044 (68,2 %) та 889 (62,4 %)) та **квеситивів** – відповідно 307 (20 %) й 285 (20 %). У той же час британському дискурсу притаманна менша кількість **директивів** – 165 (10,8 %) та 224 (15,7 %) як таких, що у рівностатусних стосунках мають суттєвий вплив на слухача, зокрема можуть вплинути більше, ніж проста констатація факту свого незадоволення певним станом речей: англ. *Prem. Don't be taken in, Inspector, don't be taken in* [14]

та укр. Анжела. ...Давай краще осі ці “Жигулі” купимо [9], **перформативів** англ. (1 одиниця (0,1 %)) *ARVIND. Now you are playing with me, Sahib. JAMAL. No. I swear* [14] та укр. (8 одиниць (0,6 %)) Поздоровляємо тебе, Віра, від усієї нашої лінії! [15], **промисивів** 3 (0,2 %) та 6 (0,4%): англ. *Jack. All right, dad. Yes, I'll call him* [16] та укр. Романич. Обіцяв, що повезу вас до Києва, то так воно і буде. Розіб'юся, а слова дотримаюсь... [9], **менасивів** (у вузлах перехіду до лайки, сварки) – (11 (0,7 %) та 13 (0,9 %) одиниць): англ. *DR. PARNASSUS. The little snake! I'll skin him alive!* [8] та укр. – Що? Ви що собі дозволяєте!... Я в район напишу на вас, який з вас директор... Стільки років позбавляєте дітей першого дзвоника! [11].

Ізоморфність використання тактик у межах стратегій кооперації та конфронтації за умови рівно статусних відносин, тим більше, якщо відносини є нерівноправними, виявляється у наступному: найбільший вплив на комуніканта здійснюється під час раптового використання тієї тактики, яка не відповідає даній стратегії: англ. *INSPECTOR. Indeed, Sir. The proof. That is all we need. PREM. We are lucky to have a man of your obvious experience on the case. This kid might run rings around us filmy types, but he won't make fools out of the Mumbai Police Force, I can see that.* [Forced laughter from the Commissioner]. *PREM. In front of sixty million people* [More laughter. And fear]. *PREM. (CONT'D) Which is what will happen if we don't get a result, Gentlemen* [14]. Тактики компліменту та підтримки відомої зірки та впливового чоловіка чергуються з фактичною тактикою погрози втрати свого місця, яку чітко усвідомлює інспектор. В нижченаведеному прикладі тактика агресії (фізична дія чоловіка) та тактика презирства об'єкта розмови в кооперативному діалозі змушує хлопця змінити ставку: укр. – *Салют. – Привіт, –* відповів чоловік. – *На кого ставимо? –* На Чакветадзе, – відповідає хлопець. – *Вона нижче у рейтингу, –* не погоджується чоловік. – *Давайте на Кутузову три тисячі. Ні, давайте на Чакветадзе. [Льоня штовхає в бік] – Малий, яка*

Чакветадзе? З гір спустилась, а ти на неї ставиш! – *Добре, давайте на Кутузову. Встигаємо?* – погодився Вадік [17].

Таким чином, аналіз розмови українського та британського кінодискурсу у стилістичному, структурному та лінгвопрагматичному аспектах показав, що інформаційний вплив співрозмовників один на одного здійснюється на таких рівнях, як фонетичний, морфологічний, лексичний, синтаксичний, комунікативно-прагматичний, невербальний; ізоморфним є наявність використання одиниць різного стилістичного тону, аломорфним – кількісне варіювання вживаних мовних засобів, мовленнєвих прийомів (інверсію не було знайдено) та мовленнєвих актів, які сформували прагматичну тканину тексту дискурсу. Англійська розмова є менш емоційною у порівнянні з українською, що виявляється у фонетичному, лексичному та синтаксичному планах. Перспективою подальших досліджень є порівняння діалогу-розмови з діалогом-сварки британського та українського кінодискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гадамер Г.-Г. Истина и метод. Основы философской герменевтики / Г. Г. Гадамер. – М. : «Прогресс», 1988. – 637 с.
2. Девкин В. Д. Диалог. Немецкая разговорная речь в сопоставлении с русской/В. Д. Девкин. – М. : Высш. Школа, 1981. – 160 с.
3. Вежбицка А. Речевые жанры/ А. Вежбицка //Жанры речи. – 1997. – С. 99–112.
4. Якубинский Л. П. Язык и его функционирование // Избранные работы / Л. П. Якубинский. – М. : «Наука», 1986. – С. 17–58.
5. Матвеева Т. В. К вопросу о ритме как жанрообразующем признаке в разговорной речи / Т. В. Матвеева// Жанры речи. – 1997. – С. 44–51.
6. Рытникова Я. Т. Семейная беседа как жанр повседневного речевого общения / Я. Т. Рытникова// Жанры речи. – 1997. – С. 177–188.
7. Сибирякова И. Г. Тема и жанр в разговорной речи / И. Г. Сибирякова// Жанры речи. – 1997. – С. 56–66.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

8. McKeown T., Gilliam Ch. The Imaginarium of Doctor Parnassus[Електронний ресурс] / Т. McKeown, Ch. Gilliam. – Режим доступу :

Борисов О. О.